

Projectbeschrijving voor de leerkracht

PROJECT IK BEN MIJN LIJF

Leerlijn Literatuur | Thema Identiteit | Groep 1 en 2 | Augustus 2019

Klaar voor de start?

- ✓ Gebruik de digitale versie van dit project.
- ✓ Download dit document op je computer voor het beste gebruik.
- ✓ We gaan ervan uit dat je kennis hebt van de [opzet van COH](#).
- ✓ Vraag bij de voorbereiding zo nodig hulp aan je interne cultuurcoördinator of je cultuurcoach (laat je informeren over de scholingsmogelijkheden).
- ✓ Bereid het project bij voorkeur samen met je collega's voor (vergeet de vakleerkrachten niet).
- ✓ Een bezoek aan een voorstelling, tentoonstelling of vaste collectie in een Haagse culturele instelling is van grote meerwaarde. Zie [CultuurSchakel](#) voor het actuele aanbod.
- ✓ Nodig als dat lukt een kunstenaar uit die betrokken wordt bij de uitvoering van het project. Zie [CultuurSchakel](#).
- ✓ Bedenk van tevoren bij welke onderdelen je ouders kunt inschakelen.
- ✓ Je mag het project 'op maat maken', mits je de fasen van het creatieve proces blijft doorlopen.
- ✓ Trek voor het hele project zes tot acht lesmomenten van 45 minuten uit.
- ✓ Wil je woorden uit dit project koppelen aan taalonderwijs? Raadpleeg dan de begrippenlijst [via deze link](#).
- ✓ Bij dit project is een pakket met bronnen aan te vragen. Neem via de icc'er van de school contact op met de [cultuurcoach](#) van je school voor verdere informatie.

Inhoudsopgave

1. Informatie.....	1
2. Introductie.....	3
3. Oriëntatie.....	3
4. Opdracht 1: Ken je achterkant.....	5
5. Opdracht 2: Van geheel naar deel.....	7
6. Opdracht 3: Lichaamsdelen delen?.....	9

1. Informatie

Lees ter voorbereiding van de COH-lessen onderstaande informatie over de invulling en het doel van het project en manieren om het project te promoten.

De projecten binnen dit thema verkennen het thema 'Identiteit' in relatie tot de ontwikkeling van de leerlingen. Dat houdt in dat de jongste leerlingen uit groep 1 en 2 het lichaam verkennen en de leerlingen uit groep 3 en 4 zichzelf in relatie tot nabije anderen (gezin). Groep 5/6 behandelt de emoties van een individu en in groep 7/8 gaat het om de leerling in relatie tot de (boze) buitenwereld. Het thema wordt altijd onderzocht vanuit literaire bronnen.

Wat doen de leerlingen in dit project?

In de introductie /oriëntatie maken de leerlingen kennis met het thema en begrip 'lichaam' via enkele liedjes en gedichten. Deze laten zien dat je lichaam een onderdeel van je identiteit is en dat je trots kunt zijn op (delen van) je lichaam.

Wat zit er aan de voorkant van je lichaam, en wat aan de achterkant? En wat kun je daar mee?

In de eerste opdracht 'Ken je achterkant' staan het 'wepboek' én het echte prentenboek *De wiebelbillenboogje* centraal. Natuurlijk gaan we allemaal ook even onze eigen billen schudden! Lichaamsdelen zijn onderdelen van je lichaam. Maar sommige lichaamsdelen bestaan zelf ook weer uit verschillende onderdelen, leren we in de tweede opdracht 'Van geheel naar deel'. We leren versjes en een gedicht over de hand.

In de derde opdracht vragen de leerlingen zich af: "Kun je lichaamsdelen met iemand anders delen?". In het boek *De kakelbonte kameleon* gebeurt dat: de kameleon wil ook weleens vleugels en vinnen. De leerlingen maken een fantasiedier door twee of meer dierenplaatjes te combineren. Hoe heet dat dier?

Waarom dit project?

Via (voorlees)verhalen, prentenboeken en liedjes leren de leerlingen over de identiteit van de personen en dieren in verhalen. En via die verhalen ook over hun eigen identiteit. Voor de jongsten geldt hier vooral het ontdekken van hun eigen entiteit ('ik besta') en daarbij staat het eigen lichaam centraal. In de literatuur voor deze leeftijdsgroep zijn er dan ook veel versjes en boeken over het thema 'lichaam'. In dit project staan deze versjes en boeken centraal.

Beoogde houdingsdoelen

In dit project worden bij de introductie, oriëntatie en opdrachten kennis- en vaardigheidsdoelen benoemd. De volgende houdingsdoelen gelden voor het project in het algemeen.

De leerling:

- kan onderdelen van het lichaam benoemen en kent versjes en boeken daarover;
- staat open voor en is nieuwsgierig naar versjes en (prenten)boeken over het lichaam en maakt een koppeling naar het eigen lichaam.

Promotie

Het project gaat meer leven als er ook buiten de klas aandacht voor is. Denk na over manieren om het project te promoten.

- Stel ouders op de hoogte van het museumbezoek of de komst van een [kunstenaar in de klas](#).
- Maak foto's of filmpjes van de diverse presentatiemomenten en deel deze via de schoolwebsite, klassenapp of andere kanalen.

Benodigdheden

Bij elke opdracht staat een opsomming van benodigdheden weergegeven.

Reflectievragen

De reflectievragen bij de verschillende fases van het creatief proces kunnen tijdens en na elke fase met de individuele leerling of de hele groep besproken worden.

2. Introductie

Kennisdoelen	De leerling kent de begrippen 'lichaam' en 'lichaamsdelen'.
Vaardigheidsdoelen	De leerling kan enkele lichaamsdelen bij naam noemen.

Benodigdheden

- digibord; het liedje [Dit zijn mijn wangetjes](#)
- uit de bibliotheek enkele prentenboeken met het thema 'lichaam' (staan in de bibliotheek in een aparte bak of rek gesorteerd), of verzamel prentenboeken over dit thema uit de collectie van school

Aan de slag in de klas

Het project kan op de volgende manier worden geïntroduceerd:

Het kennen van je eigen lichaam is een hoofddoel van dit project. In het lied 'Dit zijn mijn wangetjes, dit is mijn kin' wijzen de leerlingen lichaamsdelen aan. Het gedicht *Knuffeltje* legt de verbinding met het thema 'Identiteit'.

- Laat de leerlingen het liedje [Dit zijn mijn wangetjes](#) enkele keren meezingen en de gebaren erbij maken (aanwijzen van de delen van het hoofd).
- Wijs er op dat ze tijdens het liedje allemaal onderdelen van het hoofd hebben aangewezen. Het hoofd zit bovenop je lichaam ("Wat is 'je lichaam'?").
- Vertel dat ze de komende tijd meer liedjes gaan leren over het lichaam.
- Vertel dat veel (prenten)boeken over 'het lichaam' gaan, soms van kinderen of grote mensen, maar soms ook van dieren.
- Laat enkele prentenboeken zien uit de collectie, zonder deze boeken nu al specifiek te behandelen, en wijs waar de boeken de komende tijd te vinden zijn om zelfstandig in te kijken/lezen.

3. Oriëntatie

Kennisdoelen	De leerling: <ul style="list-style-type: none"> • weet dat 'het lichaam' onderwerp is van veel versjes, gedichten en (prenten)boeken; • weet dat vaak ook dieren een rol spelen in versjes en boeken over het thema lichaam.
Vaardigheidsdoelen	De leerling kan diverse lichaamsdelen (be)noemen.

Benodigdheden

het gedicht *Een knuffeltje hier* van Nannie Kuiper. Daar is een [kaart](#) van.

Aan de slag in de klas

Het filosofisch gesprek

Voer naar aanleiding van de introductie een filosofisch gesprek. Stel hierbij (een aantal van) onderstaande vragen:

- Ben jij je lichaam?
- Ben je nog jezelf met een ander hoofd of andere benen?
- Wat is je lievelingsonderdeel van je lichaam? Waarom?
- Als je iets aan je lichaam zou mogen veranderen, wat zou je willen?
- Waarom loopt niet iedereen bloot over straat? Dat doen dieren toch ook?
- Als dieren in prentenboeken toch kleren aan hebben, zijn het dan nog dieren?

Oriëntatieopdracht

Voer onderstaande opdrachten uit of maak een keuze:

1. Vertel dat je een gedicht gaat voorlezen: “Luister eens goed: over welke plekjes van je lichaam gaat dit gedicht?”

*Een knuffeltje hier
en een knuffeltje daar.
Op je wang, op je oor,
in je nek, in je haar.
Nee, wacht nog eens even,
ik ben nog niet klaar.
Ik vind je zo lief,
op je neus ook een paar!
(Nannie Kuiper)*

2. Lees het gedicht nog een keer voor en laat tijdens het gedicht de lichaamsdelen die genoemd worden aanwijzen.
  - “Een knuffeltje hier, een knuffeltje daar” – waar zijn ‘hier en daar’?
  - Waar zou jij een knuffeltje willen?

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Hoe gaat dat: ‘knuffelen’? Met welke stukjes van je lichaam doe je dat?
- Vind je het een leuk gedichtje? Waarom?
- Ken je nog meer versjes over je lichaam?

4. Opdracht 1: Ken je achterkant

Wat zit er aan de voorkant van je lichaam en wat aan de achterkant? Wat kun je daar mee? Centraal staan het *wepboek* én het echte prentenboek *De wiebelbillenboogie*. Natuurlijk gaan we allemaal ook even met onze eigen billen schudden!

Kennisdoelen	De leerling kent het prentenboek <i>De wiebelbillenboogie</i> .
Vaardigheidsdoelen	De leerling kan aangeven op welke plaats bepaalde lichaamsdelen aan het lichaam zitten (voor, achter, opzij).

Benodigdheden

- digibord; het liedje [‘M’n achterkant’](#)
- digibord; het [‘Wepboek’](#)
- het prentenboek *De wiebelbillenboogie* van Guido van Genechten

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoek, uitvoeren en presenteren.

Onderzoek: Ken je achterkant

Laat de leerlingen nog een keer het liedje ‘Dit zijn mijn wangetjes’ zingen (uit de introductieles, nu zonder digibord, maar mét gebaren).

- Vraag en vertel: “Wijs allemaal nog eens je neus aan. Goed zo. Ik ben zo blij dat m’n neus van voren zit en niet opzij...”
- Want opzij van mijn hoofd zitten mijn... Oren, en daar kan ik heel goed mee...
- Hé! Wat zit er nog meer opzij van je lichaam? (Je armen – beweeg ze eens allemaal.)
- Met welke lichaamsdelen kun je eigenlijk wiebelen?
- En wat zit er aan de achterkant van je lichaam?

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Wat als je neus niet van voren zit, maar opzij?
- Wat kan je doen met je neus? Wat nog meer dan ruiken? (Zelfde vraag, ander lichaamsdeel.)

Uitvoeren: Ken je achterkant

Doorloop de volgende stappen:

1. Vraag: “Zie jij wel eens je eigen achterkant?” Laat de leerlingen zich erover verwonderen dat je jezelf wel gemakkelijk in de spiegel kunt bekijken, maar zodra je je achterkant wilt zien, wordt het ingewikkeld...
  - Vertel dat Pino daar een liedje over heeft gemaakt.
  - Start het filmpje [‘M’n achterkant’](#).
2. Pino liet zijn achterkant zien. “Laten jullie allemaal eens je achterkant zien, net zoals Pino dat deed.” De leerlingen draaien zich om en steken hun billen naar achteren. “Ja! Ik zie jullie billen!”

3. Vandaag gaan we de 'wiebelbillenboogie' doen. Kijk en luister maar eens naar dit *wepboek*.
- o Laat het boek *De wiebelbillenboogie* zien en vertel dat daar ook een filmpje van is gemaakt.
  - o Start het ['Wepboek'](#) op het digibord.
Let op: dit filmpje duurt 15 minuten. Laat alleen de eerste vijf minuten zien waarin het boek wordt verteld. De rest van het filmpje bestaat uit een soort 'overhoring' van het verhaal (optioneel).

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Dit gaat over een olifantengezin, maar zou het ook over een mensengezin kunnen gaan?
- Welke lichaamsdelen komen in het verhaal voor? Hebben mensen die lichaamsdelen ook?

Presenteren: Ken je achterkant

Bekijk met de leerlingen het prentenboek *De wiebelbillenboogie*.

Laat de leerlingen staande [het liedje](#) zing-zeggen en daarbij hun billen schudden.

Bekijk de bijlage voor [de tekst uit het liedje](#).

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Wat hebben we gedaan?
- Wat vond je leuk? Waarom?
- Wie kan het beste 'wiebelbillenboogieën'?

5. Opdracht 2: Van geheel naar deel

Lichaamsdelen zijn onderdelen van je lichaam. Maar sommige lichaamsdelen bestaan zelf ook weer uit verschillende onderdelen. Zoals je hand. We leren versjes en een gedicht over de hand.

Kennisdoelen

De leerling:

- weet dat lichaamsdelen op hun beurt weer uit onderdelen kunnen bestaan;
- kent de namen van de vingers en de begrippen hand en vuist.

Vaardigheidsdoelen

De leerling:

- kan een vingerringetje opzeggen;
- kan benoemen waar sommige lichaamsdelen op hun beurt weer aan vast zitten.

Benodigdheden

- digibord; het liedje [Deze vuist op deze vuist](#) van Willem Wilmink
- de tekst van het versje [Naar bed naar bed zei Duimelot](#)
- het gedicht *Kaart* van Edward van de Vendel uit de bundel *Superguppie krijgt kleintjes*.
- [een werkblad](#) met daarop de contouren van een hand, met de handpalm naar boven, kopiëren op stevig (gekleurd) tekenpapier.

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoek, uitvoeren en presenteren.

Onderzoek: Van geheel naar deel

Doorloop de volgende stappen:

1. Begin deze activiteit met het liedje 'Deze vuist op deze vuist' (Willem Wilmink).
  - Laat het [filmpje](#) zien op het digibord.
  - Laat de leerlingen twee aan twee vuisten stapelen, zoals in het filmpje.
2. Laat nu jouw eigen vuist zien aan de leerlingen en doe je hand langzaam open:
"Dit is mijn vuist, maar is het nu ook nog een vuist? Hoe noem je het dan?"
  - Wat is het verschil tussen een hand en een vuist?
  - Wat kun je allemaal doen met je vuisten?
  - Wat kun je doen met je handen?
  - Wat kun je niet doen met je vuist, maar wel met je hand?

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Wat vind je van dit liedje?
- Wat gebeurde er toen je zelf vuisten stapelde? Wat voelde je?
- Ken je zelf ook een liedje of verhaaltje over handen of vuisten?

Uitvoeren: Van geheel naar deel

Doorloop onderstaande stappen:

1. Vertel dat je arm aan je lijf zit en aan je arm zit je hand. Laat nu je omhooggestoken hand aan de leerlingen zien, met de vingers gespreid.
  - “Aan mijn hand zitten vijf ... (vingers). Daar kan ik een versje mee opzeggen...”
  - Leer de leerlingen vervolgens het versje [‘Naar bed, naar bed zei duimelot’](#).
2. Laat de leerlingen vervolgens in tweetallen dit versje bij elkaar doen.
3. Heten de vingers ook echt duimelot en likkepot? Hoe dan? Kennen de leerlingen nog meer liedjes of gedichtjes over andere lichaamsdelen?

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Kende jij de namen van al je vingers?
- Doet jouw vader of moeder (opa/oma) dit rijmpje wel eens?
- Wat doet elke vinger in het versje?

Presenteren: Van geheel naar deel

Doorloop de volgende stappen:

1. Vertel dat we vandaag bij het lichaamsdeel ‘de hand’ blijven.
“Kijk eens naar de binnenkant van je hand en luister ondertussen naar dit gedicht”.
2. Lees het gedicht *Kaart* van Edward van de Vendel voor:

*Er staan lijnen in mijn hand / hier aan de binnenkant
Zou dat een geheimschrift zijn, een route? / hoe zou ik die dan lezen moeten?
Als wegen op een kaart, die niemand kent? / die je kunt volgen als je bij een ander bent?
Kom dan eens hier, kom vergelijken / laat me jouw hand eens kijken:
Nu loop ik nog alleen / weet ik straks met jou / waarheen?*

3. Bespreek het gedicht:
  - Laat de leerlingen het gedicht samenvatten: waar ging het gedicht over?
  - Wat zie je als je naar de lijnen in de hand van je buurman of buurvrouw kijkt?
  - Wat kunnen die lijnen betekenen, denk je?
4. Geef de leerlingen het werkblad en laat ze de lijnen van één van hun handen in de handpalm op het werkblad tekenen. Laat de leerlingen twee aan twee fantaseren waar de lijnen naar toe gaan. Enkele groepjes presenteren hun verhaaltje.
5. Laat gezichtjes op de vingertoppen tekenen die passen bij het versje ‘Naar bed, naar bed’.

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Wat heb je ontdekt toen je de lijnen van jouw hand vergeleek met die van je buur?
- Wat vond je van het gedicht?
- Wat kun je nog meer met je handen en vingers?

6. Opdracht 3: Lichaamsdelen delen?

Kun je lichaamsdelen met iemand anders delen? In het boek *De kakelbonte kameleon* gebeurt dat: de kameleon wil ook weleens vleugels en vinnen. De leerlingen maken een fantasiedier door twee of meer dierenplaatjes te combineren. Hoe heet dat dier?

Kennisdoelen

De leerling:

- weet dat lichaamsdelen specifieke eigenschappen hebben;
- dat de lichaamsdelen van dieren bepaalde eigenschappen hebben.

Vaardigheidsdoelen

De leerling:

- kan reflecteren op de tekst van een gedicht of verhaal;
- kan fantasiedieren maken door lichaamsdelen te verwisselen.

Benodigheden

- het prentenboek *De kakelbonte kameleon* van Eric Carle en de gelijknamige [animatie](#).
- het gedicht *Lijmen* van Joke van Leeuwen (Plint-poster)
- tijdschriften om dierenfoto's uit te kunnen scheuren of knippen. Als die er niet zijn, zoek dan plaatjes van dieren op Google-afbeeldingen en print die in kleur, waarbij de dieren bij voorkeur dezelfde kant op kijken.

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoek, uitvoeren en presenteren. Aan het eind van deze opdracht staan evaluatievragen die betrekking hebben op het hele project.

Onderzoek: Lichaamsdelen delen?

De leerlingen onderzoeken de lichaamsdelen van dieren (uit prentenboeken).

Laat de voorkant van het prentenboek *De kakelbonte kameleon* zien. Laat raden wat voor dier dit is. Welke eigenschappen heeft een kameleon?

Bekijk de animatie op het digibord. Houd het kartonnen prentenboek bij de hand – daar zitten handige tabs in waardoor meteen het dier waar de leerlingen op doelen, erbij gepakt kan worden.

Besprek aan de hand van onderstaande vragen:

- Heeft een kameleon haar? Van welk dier kreeg de kameleon het haar? (IJsbeer)
- Welke lichaamsdelen van de flamingo kreeg de kameleon? (Vleugels en poten met zwemvliezen)
- Loop allemaal eens alsof je voeten met zwemvliezen hebt.
- Doe allemaal eens alsof je gaat vliegen. Welk lichaamsdeel gebruik jij daarvoor? (Armen – wat is het verschil met vleugels?)
- Wat kreeg de kameleon van de vos? (Een pluimstaart – loop allemaal eens alsof je kwispelt met een pluimstaart)
- De kameleon wilde ook graag zwemmen als een vis. Wat heb je daarvoor nodig? (Vinnen – loop allemaal eens alsof je zwemt in een grote goudvissenkom)
- Van het hert kreeg de kameleon een gewei. Wat kunnen jullie als gewei gebruiken? (Handen op het hoofd – loop eens heel deftig met je gewei rond)
- Waar zit jullie nek? Rek je nek eens uit en loop als een giraf.
- En de kameleon kreeg een slurf van de olifant. Hoe kunnen jullie een slurf maken?

Sluit af met de vraag of de kameleon nu ook gelukkig was toen hij eenmaal zoveel nieuwe lichaamsdelen erbij had aan zijn lijf. Waarom niet?

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Wat vond je leuker: het filmpje of het prentenboek? Hoe komt dat?
- Had de kameleon ook een ander dier kunnen zijn? Welk dier bijvoorbeeld?

Uitvoeren: Lichaamsdelen delen?

Doorloop onderstaande stappen:

1. Pak de Plintposter met het gedicht *Lijmen* erbij.
Laat de leerlingen reageren op wat ze zien op de poster:
  - Welke dieren zie je?
  - Klopt dit wel?
  - Wat is er gebeurd, denk je?
2. Lees nu het gedicht voor zonder de titel:
*Ik had drie beestjes, / drie beestjes van steen.
Een vogeltje. / Een veulentje. / Een varkentje.*

*Ze zijn gevallen. / Ze braken stuk.
Ik heb ze gelijmd. / 't is bijna gelukt.*

*Ik heb drie beestjes. Drie beestjes van steen.
Een volentje. / Een veukentje. / Een vargeltje.*
3. Vraag nogmaals: "Wat is er gebeurd?"
  - Laat de leerlingen een titel voor het gedicht verzinnen.
  - Vertel wat de titel is die Joke van Leeuwen bedacht heeft. Vinden ze dat een goede titel? Waarom?
  - Laat ze de diernamen 'volentje, veukentje en vargeltje' verklaren.
  - Aan welke lichaamsdelen kun je 'volentje, veukentje en vargeltje' herkennen?
4. Vertel dat de leerlingen nu ook een fantasiedier gaan maken door dierenfoto's te scheuren, te husselen en vast te plakken.

Optie

Geef de opdracht om plaatjes van voorwerpen uit een tijdschrift te scheuren en/of te knippen. Knip een dier en een voorwerp doormidden en plak ze aan elkaar. Wat krijg je dan? Een 'olipot' of een 'theefant'?

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Wat als de dieren uit het gedicht niet van steen waren geweest?
- Hoe pak je het aan? Bedenk je eerst een dier dat je wilt maken, of begin je met kijken welke plaatjes er zijn?
- Hoe laat je de twee delen goed op elkaar aansluiten?

Presenteren: Lichaamsdelen delen?

Zodra de werkjes klaar zijn, laat je de leerlingen in tweetallen over hun nieuwe dier praten. Welke namen zou dit nieuwe dier kunnen krijgen? Wissel de tweetallen enkele keren (binnen-buitenkring)

Bespreek de resultaten vervolgens klassikaal. Wat vindt de klas van de combinatie en wat wordt de uiteindelijke naam? Schrijf die naam met viltstift onder het werkje en hang de werkjes op, of bundel ze in een dierenboek van de klas.

Reflectievragen die je kunt stellen tijdens het werken aan de opdracht en/of erna

- Wat vind jij mooi aan je eigen dier?
- Welk ander werkje vind jij mooi? Waarom?
- Wat vond je moeilijk?
- Heb je nog een idee voor een fantasiedier waar je geen plaatjes voor had?

Evalueren

Bespreek met de leerlingen het doorlopen proces aan de hand van onderstaande vragen:

- Welk liedje, gedicht of prentenboek uit het project vond jij het mooiste? Waarom?
- Wat heb je ontdekt?
- Wat was nieuw voor je?
- Welke lichaamsdelen kende jij nog niet?
- Wat zou je nog wel een keer willen doen?
- Waar ga je thuis over vertellen (of heb je al verteld)?

